

Posudok na diplomovú prácu

Magdalény Sedlickej: Antisemitizmus v československé zahraniční armádě

Antisemitizmus predstavuje významný fenomén, ktorý sa dlhodobo teší záujmu humanitných a spoločenských vied. Zároveň však v našom prostredí máme pomerne málo základných výskumov, ktoré by nám ponúkli interpretácie toho, akým spôsobom fungovali predstavy o židovstve. Práve s týmto očakávaním som zobral do ruky aj predloženú prácu.

Text Magdalény Sedlickej predstavuje zaujímavý príspevok k problematike antisemitizmu v zahraničnej československej armáde v rokoch 1938-1945. Jej výskum je zacielený na jednotky pôsobiace pri vojenských zväzkoch západných mocností, pričom hľadá odpoveď na otázky, či sa v tomto prostredí prejavoval antisemitizmus, resp. ako a kedy boli vojaci konfrontovaní s týmito prejavmi, resp. ako sa k týmto prejavom stavali ich nadriadení. Pre svoj cieľ podnikla rozsiahli výskum, pričom pracovala až v deviatich archívoch, medzi ktorými bol aj jeden zahraničný! Pozoruhodná je aj rôznorodosť prameňov (archívne pramene, noviny, rozhovory), ktorá môže poslúžiť ako pri overovaní, tak pri hlbšom a kritickejšom zmapovaní problematiky. Zároveň je nutné povedať, že autorka pri tejto téme nie je „prvolezkyňa“, keďže doteraz bolo k téme publikovaných niekoľko prác. Preto si myslím, že významnú otázku do našej diskusie o predložennom diele bude predstavovať to, čo sama autorka považuje za najväčší prínos jej výskumu.

Kolegyňa Sedlická začala svoje pojedanie pomerne zoširoka. V rozsiahlej prvej kapitole (na 28 stranách) ponúka prehľad problematiky antisemitizmu v českých krajinách od konca 19. storočia do konca druhej republiky. Následne sa (na 57 stranách) podrobne venuje hlavnej téme výskumu. Autorka sa rozhodla vyčleniť „úvodu do problematiky“ pomerne rozsiahli priestor a načrtla v ňom historické, ideologické aj sociálne kontexty antisemitizmu v Českých krajinách. Poukazuje na rôznorodosť židovskej spoločnosti, ktorá stojí v silnej opozícii voči zaužívaným protižidovským stereotypom rozšíreným aj v českej spoločnosti. Preto obzvlášť v prípade stanovenej témy považujem za vhodné venovať sa antisemitizmu v širšom kontexte. Vzniká tak zaujímavá možnosť identifikovať „špecifické“ ale aj „podobné“ elementy problematiky, ktoré nám môžu pomôcť lepšie pomenovať procesy konštruovania a reprodukcie sociálnych identít, stereotypov atď. Predložená práca podporuje tézu o kontinuite protižidovských stereotypov, ktoré sa objavujú s väčšou alebo s menšou intenzitou.

V nasledujúcich častiach práce autorka prezentuje výskum na základe teritoriálneho princípu: kľúčové lokality predstavuje Poľsko, Francúzsko, Stredný východ a Veľká Británia, pričom absenciu ostaných bojových zoskupení vysvetľuje obrovským rozsahom výskumu, resp. rozdielnosťou prostredia. Z týchto dôvodov je práca venovaná len západnej armáde a to konkrétne prostrediu pozemného vojska. V niektorých častiach však autorka spomína aj situáciu pri letectve, resp. v prostredí východného frontu. Osud židovských bojovníkov nezlahčoval ani spor o to, do ktorej armády majú narukovať. Sionisti horlivo za vstup do Židovskej brigády sformovanej v rámci britskej armády. Sedlická v tomto kontexte upozorňuje na zaujímavý stret dvoch koncepcií „národnej lojality“.

Veľmi ma zaujala aj kapitola 3.3.2 ktorá vznikla na základe rozboru asi 300 rozhovorov/spomienok a sústredila sa na: náboženské prostredie spomínajúceho a mieru jeho asimilácie, spomienky na skúsenosti s antisemitizmom pred 1938 a na možnosti emigrácie z ČSR. Ide o analýzu vzťahu k ČSR, resp. „československej identity“. Za veľmi zaujímavé považujem zistenie, že zlomovým momentom spomínanie nie je druhá republika, ale až protektorát. Autorka upozornila na dichotómiu v rozprávaniach: „dobrá republika“ – „zlý protektorát“, ktorá nereflektovala na zmeny ktoré sa udiali po Mníchove. Na tomto mieste mi však nebolo jasné ako autorka vníma tieto odpovede. Naproti nim poukazuje na silnú protižidovskú propagandu v tlači po Mníchove. Jej zosilnenie odvodzuje od „pocitov oslabenia a porážky“. Upozorňuje, že v tomto období rástol český nacionalizmus spojený s rasovým pojmom národa. K tejto téme by bolo prípadne zaujímavé využiť aj najnovší výskum Benjamina Frommera alebo Eduarda Nižňanského o situácii na Slovensku. Všeobecne, ale predovšetkým v kontexte prvej časti práce, by podľa môjho názoru neuškodilo ešte rozšíriť zoznam použitých vedeckých textov. To však nie je výčitka, skôr návrh pre budúcnosť ak by bol záujem text publikovať.

Za veľmi zaujímavý postreh považujem aj to, že v exile nepovažovali za problematické využívanie rasistického termínu „árijský“, čo odkazuje na hlavný výsledok práce. Magdaléna Sedlická dokladá, že v zahraničnom vojsku, aj napriek tomu že v ňom vojaci hlásia sa k židovstvu predstavovali pomerne početnú skupinu, existoval silný antisemitizmus na všetkých hierarchických stupňoch. Prejavilo sa to už v Poľsku, kde nebrali do československej zahraničnej armády Židov, resp. neskôr neboli mnohé protižidovské výpady potrestané a bagatelizované. Nešlo pritom len o verbálne ale aj fyzické útoky. Autorka popisuje zlé vzťahy v armáde, porušenia vojenskej disciplíny, pričom nie príliš početné dezercie boli prevažne záležitosťou vojakov židovského pôvodu. To vyvolávalo nevôľu, resp. „potvrďovalo“ protižidovské stereotypy. Upozorňuje, že práve aj antisemitizmus mohol byť významným dôvodom tohto javu. Zachytáva ale aj prípad keď sa vo vojenskom tábore objavil papieriky s hákovým krížom. Na čo môže používanie tohto symbolu odkazovať?

Zároveň vykresľuje silnú mieru solidarity a podpory medzi vojakmi, ktorí sa prejavovali antisemitskými postojmi. Neustále sa pritom objavujú obvinenia odkazujúce na česko-nemecké súperenie, resp. na predstavu o židovstve ako „cudzom a negatívnom elemente“. Dokladuje to na prípadoch keď boli vojaci vysmievaní a ponižovaní za to, že dobre neovládali český alebo slovenský jazyk. Dokonca bolo používanie iných jazykov zakázané. Dokladá vysokú mieru negatívnej stereotypizácie a reprezentácie Židov ako prospechárov, sebcov, chytrákov, jednoducho cudzí, nelojálny a negatívny element (najhoršie na tom boli ľudia s nemecky znejúcimi priezviskami). V dobových vojenských hláseniach im bola pripisovaná aj zlá bojová morálka.

Kolektívna reakcia na vyššie naznačené konflikty sa prejavila na britských ostrovoch vo vystúpení 539 vojakov voči svojim nadriadeným. Odmietli počúvať rozkazy a sťažovali sa na otvorený antisemitizmus. Táto revolta sa skončila ich odchodom zo zväzku československej armády. Sedlická upozorňuje aj na politikum, ktoré znamenali diskusie okolo (ne)účasti židovských vojakov v československom zahraničnom vojsku. Zároveň poukazuje aj na sociálny a kultúrny rozmer problematiky. Na lepšiu spoločenskú a finančnú situovanosť a vzdelanie časti židovských regrútov, čo sa odrazilo aj na ich osobných ambíciách a pracovnom zaradení v jednotkách.

Z hľadiska interpretačných možností práce sa mi zdá veľmi podnetné diskutovať o tom akým spôsobom boli šírené, kedy a ako sa objavovali protižidovské nálady. Z predloženej práce my vyplýva,

že aj keď kolegyňa problematizuje proces identifikácie so židovstvom, t.j. židovskú identitu, napriek tomu o židovstve hovorí aj ako o jasnej kategórii, ktorej je možné sa zriecť, resp. je prisudzovaná (napr. pri otázke asimilácie, počtu židovských vojakov). V tomto kontexte by bolo možné praktickejšie klásť ešte väčší dôraz na židovstvo ako sociálne vyjednávaný status, ako klasifikačnú schému, so špecifickými spoločenskými možnosťami aj dôsledkami. K tomuto pohľadu nabáda aj samotná autorka, keď vo viacerých prípadoch upozorňuje, že konanie jednotlivých aktérov mohlo byť ovplyvnené rôznymi motiváciami, záujmami, resp. na viacerých miestach kritizuje „generalizovanie“.

Okrem vyššie napísaných komentárov mám ešte niekoľko drobných postrehov:

Archív ministerstva vnútra? ABS?

s. 18: Český národ vnímal Francii... ???

s.50: téza že v čs. armáde nepanovali vždy demokratické pomery, že bola kritizovaná prílišná demokratičnosť prvej republiky... armáda funguje ako demokratická inštitúcia?

Lod' Mílos = Milos?; Ervína Farkáše = Farkaša?

Na záver len zhrniem: kolegyňa Magdaléna Sedlická pripravila kvalitnú diplomovú prácu, v ktorej podrobne zachytáva protižidovské tendencie v československej zahraničnej armáde a zároveň otvára množstvo náročných tém. Medzi iným predostrela úžasnú paletu dobových nacionalistických politík a upozornila na sociálne, kultúrne a ekonomické motivácie pri náraste antisemitizmu. Ich hlbšia analýza je však nad sily jedného výskumného projektu tohto typu. Dokonca neraz ide o otázky doteraz len veľmi povrchno spracované. Napriek tomu si veľmi cením, že neunikli jej pozornosti. Predložená práca spĺňa všetky formálne aj obsahové podmienky na úspešnú obhajobu a hodnotím ju stupňom výborná (1).